

O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI KICHIK SANOAT KORXONALARIGA YO'NALTIRISH IMKONIYATLARI

Madaminova Nargiza Ibadullayevna

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti assistenti

nargizibadullayevna@gmail.com

Xabibullayeva Oltinoy

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti 2-bosqich talabasi

Umarjonova Muslima

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistondagi kichik sanoat korxonalariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari va muammolari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan investitsiya siyosati islohotlari, kichik biznes sub'ektlarining investitsion jozibadorligi tahlil qilingan va xalqaro tajribalar asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan. Natijalar ko'rsatishicha, O'zbekistonda kichik sanoat korxonalariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni yo'naltirish uchun huquqiy-me'yoriy baza takomillashtirilgan bo'lsa-da, amaliy mexanizmlar yetarlicha samarali emas. Sanoat zonalari, soliq imtiyozlari va ma'muriy to'siqlarni kamaytirish orqali kichik korxonalarga investitsiya oqimini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Kalit so'zlar: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, kichik sanoat korxonalari, investitsion muhit, O'zbekiston iqtisodiyoti, sanoat zonalari.

Annotation. This article will study the possibilities and problems of attracting foreign direct investment to small industrial enterprises in Uzbekistan. During the study, the reforms of investment policy implemented in Uzbekistan in recent years, the investment attractiveness of small business entities were analyzed and recommendations were developed based on international experiences. The results show that while Uzbekistan has improved the legal-regulatory framework to direct foreign direct investment in small industrial enterprises, the practical mechanisms are not effective enough. By reducing industrial zones, tax breaks and administrative barriers, it is possible to significantly increase the investment flow to small enterprises.

Keywords: foreign direct investment, small industrial enterprises, investment environment, economy of Uzbekistan, industrial zones.

Аннотация. В данной статье рассматриваются возможности и проблемы привлечения прямых иностранных инвестиций в малые промышленные предприятия Узбекистана. В ходе исследования были проанализированы реформы инвестиционной политики, проведенные в Узбекистане за последние годы, инвестиционная привлекательность субъектов малого бизнеса, разработаны рекомендации на основе международного опыта. Результаты показывают, что, хотя нормативно-правовая база для направления прямых иностранных инвестиций в малые промышленные предприятия в Узбекистане усовершенствована, практические механизмы недостаточно эффективны. За счет сокращения промышленных зон, налоговых льгот и административных барьеров можно значительно увеличить приток инвестиций в малый бизнес.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, малые промышленные предприятия, инвестиционный климат, экономика Узбекистана, промышленные зоны.

Kirish

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida mamlakatning investitsion jozibadorligi sezilarli darajada oshdi. 2017-2023 yillar mobaynida O'zbekistonga jalb qilingan TTXI hajmi 29 milliard AQSh dollaridan oshib, bu ko'rsatkich 2016 yilga nisbatan 4 barobardan ko'proq o'sishni qayd etdi (O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, 2023).

Biroq, ushbu investitsiyalarning asosiy qismi yirik sanoat loyihalariga, xususan, energetika, tog'-kon sanoati, telekommunikatsiya va kimyo sanoati kabi sohalarga yo'naltirilmoqda. Kichik sanoat korxonalari esa investitsiyalarning nisbatan kam qismini o'zlashtirmoqda. Vaholanki, O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes sub'ektlarining ulushi yuqori bo'lib, ular yalpi ichki mahsulotning 56,5% ini va ish bilan band aholining 78% ini ta'minlaydi (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, 2023).

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni kichik sanoat korxonalariga yo'naltirish imkoniyatlarini o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini taklif etishdan iborat.

Tadqiqot quyidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan:

O'zbekistonda TTXI jalb qilish bo'yicha mavjud qonunchilik bazasi va investitsion muhitni tahlil qilish;

Kichik sanoat korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi asosiy to'siqlarni aniqlash;

Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning TTXI jalb qilish bo'yicha ilg'or tajribalarini o'rganish;

O'zbekistonda kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilishni rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu tadqiqot miqdoriy va sifat tahlil usullarini o'z ichiga olgan kompleks metodologiyaga asoslangan. Tadqiqot davomida quyidagi ma'lumotlar manbalari va tahlil usullaridan foydalanildi:

Statistik ma'lumotlarni regressiya va korrelyatsion tahlil qilish

SWOT tahlil (O'zbekistondagi kichik sanoat korxonalarining investitsion jozibadorligini baholash uchun)

Qiyosiy tahlil (xalqaro tajribalarni o'rganish uchun)

Kontentni tahlil qilish (intervyu va so'rovnoma natijalarini tahlil qilish uchun)

Tadqiqot davomida O'zbekistondagi 5 ta viloyat (Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Andijon va Namangan)da joylashgan kichik sanoat korxonalari o'rganildi. So'rovnomada qatnashgan korxonalar yengil sanoat (30%), oziq-ovqat sanoati (25%), qurilish

materiallari ishlab chiqarish (20%), farmatsevtika (15%) va metalni qayta ishlash (10%) sohalarida faoliyat ko'rsatadi.

Natijalar

TTXI dinamikasi va tarkibi

O'zbekistonga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. 1-jadvalda 2018-2023 yillarda O'zbekistonga jalb qilingan TTXI hajmi va ularning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishi ko'rsatilgan.

1-jadval.

2018-2023 yillarda O'zbekistonga jalb qilingan TTXI hajmi va tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi (mln AQSh dollari)

Yil	Jami TTXI	Energetika	Tog'-kon sanoati	Qayta ishlash sanoati	Qishloq xo'jaligi	Xizmatlar	Kichik sanoat korxonalari	Boshqalar
2018	1,611	382	321	450	129	193	65	71
2019	4,200	1,176	798	1,008	252	504	210	252
2020	1,726	449	328	397	138	207	103	104
2021	3,165	760	633	791	253	380	158	190
2022	4,128	908	743	1,073	330	495	207	372
2023	5,720	1,258	972	1,487	458	686	343	516

Manba: O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, 2023

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2023 yilda O'zbekistonga jalb qilingan TTXI hajmi 5,72 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, bu 2018 yilga nisbatan 3,5 barobar ko'pdir. Biroq, kichik sanoat korxonalariiga yo'naltirilgan investitsiyalar ulushi jami TTXIning atigi 6% ni tashkil etmoqda,

vaholanki, ular mamlakat iqtisodiyoti-da muhim o'rin tutadi.

Kichik sanoat korxonalariiga TTXI jalb qilishdagi asosiy to'siqlar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda kichik sanoat korxonalariiga TTXI jalb qilishdagi asosiy to'siqlar quyidagilardan iborat:

2-jadval.

**Kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilishdagi asosiy to'siqlar
(so'rovnoma natijalari)**

To'siqlar	Korxonalar tomonidan ko'rsatilish darajasi (%)	Investorlar tomonidan ko'rsatilish darajasi (%)
Moliyaviy hisobot standartlarining xalqaro talablarga mos emasligi	78	92
Korporativ boshqaruv tizimining zamonaviy talablarga javob bermasligi	72	88
Korxonalar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarning shaffofligi yetishmasligi	68	84
Bozor hajmining cheklanganligi	62	72
Malakali kadrlar yetishmasligi	65	76
Infratuzilma muammolari	58	68
Ma'muriy to'siqlar va byurokratik tartib-qoidalar	56	80
Intellectual mulk huquqlarini himoya qilish tizimining zaif ekanligi	48	76

Jadvalda ko'rinib turibdiki, korxonalar va investorlar uchun eng muhim to'siq – bu moliyaviy hisobot standartlarining xalqaro talablarga mos emasligi (78% va 92% mos ravishda). Bundan tashqari, korporativ boshqaruv tizimining zamonaviy talablarga javob bermasligi (72% va 88%) va korxonalar faoliyati to'g'risi-

dagi ma'lumotlarning shaffofligi yetishmasligi (68% va 84%) ham jiddiy to'siqlar hisoblanadi.

O'zbekistondagi kichik sanoat korxonalarining investitsion jozibadorligi

Tadqiqot doirasida O'zbekistondagi kichik sanoat korxonalarining investitsion jozibadorligini baholash uchun SWOT tahlil o'tkazildi.

3-jadval.

O'zbekistondagi kichik sanoat korxonalarining investitsion jozibadorligi SWOT tahlili

Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar
- Arzon ishchi kuchi	- Zamonaviy texnologiyalarning yetishmasligi
- Xomashyo bazasiga yaqinlik	- Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga mos emasligi
- Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari	- Korporativ boshqaruv tizimining zaif rivojlanganligi
- Soliq imtiyozlari	- Eksport salohiyatining pastligi
- Kredit olish imkoniyatlarining kengayishi	- Marketing va brending bo'yicha bilimlarning yetishmasligi
Imkoniyatlar	Tahdidlar
- Erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarining rivojlanishi	- Mintaqadagi raqobatning kuchayishi
- Xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlari	- Valyuta kursining beqarorligi
- Xalqaro savdo kelishuvlari	- Xalqaro standartlarni joriy qilishdagi qiyinchiliklar
- Raqamli texnologiyalarni joriy etish	- COVID-19 pandemiyasining oqibatlari
- Eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish	- Geosiyosiy vaziyatning o'zgarishi

Tadqiqot davomida kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilish bo'yicha xalqaro tajribalar o'rganildi. 4-jadvalda ayrim mamlakatlarning bu boradagi tajribalari qiyosiy tahlil etilgan.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda kichik sanoat korxonalariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha qator muammolar mavjudligini ko'rsatmoqda. Birinchidan, kichik sanoat korxonalarining moliyaviy hisobotlari xalqaro standartlarga to'liq mos kelmaydi, bu esa xorijiy investorlar uchun korxona faoliyatini baholashni qiyinlashtiradi. Ikkinchidan, korporativ boshqaruv tizimining zamonaviy talablarga javob bermasligi ham muhim to'siq hisoblanadi.

Tadqiqot natijalarida ko'rsatilgan ma'lumiy muammolar ekspertlar tomonidan ham tasdiqlanmoqda. Masalan, Jahon banki (2022) O'zbekistonda biznes muhitini yaxshilash bo'yicha hisobotida mamlakat kichik sanoat korxonalarining xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o'tishini jadallashtirish zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek, OECD (2023) tomonidan tayyorlangan hisobotda O'zbekistonda korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, Janubiy Koreya va Malayziya kabi mamlakatlar kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilishda katta muvaffaqiyatlarga erishgan. Bu mamlakatlar tajribasi O'zbekiston uchun

qimmatli hisoblanadi. Xususan, Malayziyaning "Investitsiya oynasi" mexanizmini va Janubiy Koreyaning venchur fondlarini tashkil etish tajribasini O'zbekistonda tatbiq etish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni kichik sanoat korxonalariga yo'naltirish uchun katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilgan islohotlar natijasida mamlakatning investitsion jozibadorligi sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, kichik sanoat korxonalariga yo'naltirilgan TTXI hajmi hali ham yetarli emas.

Kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilishni rag'batlantirish uchun

kompleks yondashuvni qo'llash zarur. Bu yondashuv moliyaviy hisobot tizimini takomillashtirish, korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash, investorlar uchun ma'lumot bazasini yaratish hamda soliq va moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish kabi choralarni o'z ichiga olishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda kichik sanoat korxonalariga TTXI jalb qilishni rag'batlantirish orqali nafaqat ushbu korxonalarning texnologik salohiyatini oshirish, balki mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyasi, yangi ish o'rinlarini yaratish va eksport salohiyatini oshirishga ham erishish mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. (2023). *O'zbekiston Respublikasiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar*. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). *O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati*. Toshkent.
3. Jahon banki. (2022). *O'zbekistonda biznes muhiti*. Vashington.
4. OECD. (2023). *O'zbekistonda korporativ boshqaruv*. Parij.
5. UNCTAD. (2023). *World Investment Report 2023*. Jeneva.
6. Rasulev, A. (2021). *O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar: holati, muammolari va istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 2(5), 23-35.
7. Nurmatov, D. (2022). *Kichik biznes sub'ektlarining investitsion jozibadorligi. Moliya va bank ishi*, 3(7), 45-57.
8. Eshov, M. (2022). *O'zbekistonda sanoat siyosati va investitsiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
9. Kim, S. & Lee, H. (2021). *Foreign Direct Investment in Small and Medium Enterprises: Case of South Korea*. *Journal of International Business Studies*, 52(3), 456-472.
10. Ahmad, S. Z. & Kitchen, P. J. (2022). *Foreign Direct Investment in Developing Countries: The Malaysian Experience*. *International Journal of Management*, 35(4), 112-128.